

STORLAGRET på Viberga

- ENKEL BYGGNAD ● LÅG HYRA
- ENKEL VARUHANTERING
- SOM BYGGER PÅ SJÄLVBETJÄNING

Men ni får varorna till låga
priser

- FRI PARKERING

HUSHÅLLENS FÖRENING
TEL. 0122 - 131 30

FINSPÅNGS BIBLIOTEK

Huvudbiblioteket: Kalkugnsvägen 11, tel. vx 85 000

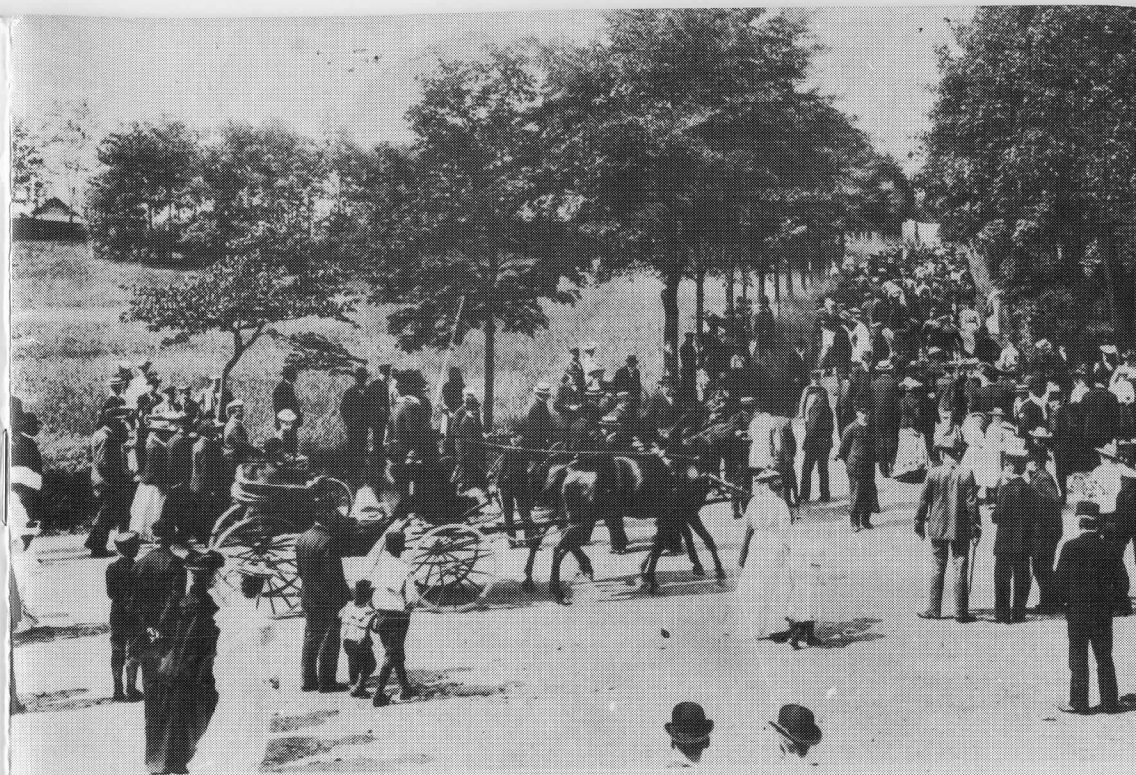
Öppettider: Vard. 10—20, lörd. 10—14

Juni—aug. vard. 10—19, lörd. stängt.

Utlåning, artotek, barn- och ungdomsverksamhet, utställningar,
föreläsningar och musikprogram

Filialer på bl.a. Kvartersgården, Svälthagen
och i Hällestad, Igelfors, Lotorp och Rejmyre.

Ring huvudbiblioteket för närmare upplysningar! — Välkomna!

Från nykterhetsvännernas fest vid Finspong den 10 Juli 1904.

FRÖBERG, FINSPONG.

Risingebygd

RISINGE HEMBYGDSFÖRENINGENS ÅRSSKRIFT 1987

ÅRGÅNG 13

RISINGE HEMBYGDSFÖRENINGENS ÅRSSKRIFT

Årgång 13 - 1987

RISINGE HEMBYGDSFÖRENING

Styrelse 1987:		Telefon
Ordförande:	Carl Thelander	290 69
Vice ordförande:	Evald Eklöv	107 69
Sekreterare:	Rita Persson	128 39
Kassör:	Brita Gustavsson	291 13
Intendent:	Bo Lönnberg	133 13
Bitr. intendent:	Per-Ola Jansson	164 50
Stugvärd:	Gunvor Gardell	292 90
Arkivarie:	Gudrun Kolsberg	177 29
Studieledare:	Ingrid Ekholm	135 46
Ledamöter:	Märtha Gustafsson	126 77
	Bengt Moberg	174 54
Repr. Auratoringen:	Arne Engberg	127 49

Årsskriftens redaktionsgrupp:
Gudrun Kolsberg
Märta Gustafsson

Medlemsavgiften 1987 är 50 kronor.

Risinge Hembygdsgård kan besökas på följande tider:
Från den 1/6 till den 31/8 lördagar och söndagar mellan kl. 13.00—18.00 samt under juli månad dagligen. — På övriga tider efter kontakt med stugvärdén Gunvor Gardell, tel. 292 90.

Omslagsbilden:

Från nykterhetsvännernas fest vid Finspong den 10 juli 1904.
Bilden är tagen vid Stationsvägen, f.d. Vallonvägen.

In Memoriam:

EVERT PETTERSSON

Vår förenings förre ordförande har lämnat oss. Under tio år på 1960- och 70-talet stod Evert Pettersson i ledningen för Risinge Hembygdsförening. Under den perioden flyttades Klippestopsgården och loftboden till Vibjörnssparken. Ett av Everts stora intressen var just den äldre bebyggelsen och bevarandet av denna. Han gjorde en inventering av det äldre husbeståndet i socknen och var en förkämpe, då det gällde att värna vårt kulturarv.

Vi som hade förmånen att få räknas till Evert Petterssons nära vänner minns med tacksamhet hans lugna väsen och hans saklighet i diskussionen lika väl som hans förmåga att med sina händer forma sten och trä.

Carl Thelander

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

In Memoriam: Evert Pettersson	1
Dikt: Årstider — Alice Nordén	3
Arbete, liv och fest i Carl Ekmans Finspong — Birger Persson	4
Olstorp — Carl Thelander	11
Torpet Lövhagen eller Karskstugan — Arne Bard	16
Finbo, Finspångs första egna hem, 100 år — Märtha Gustafsson	22
Finspång förr och nu	26
Klotter och ofog i Auroraparken i början av 1900-talet — David Eriksson	28
Högby under krigsåren — Lars-Erik Arnell	31
Äldre Finspångsbor berättar — Lennart Persson, Anna Kalmelid	39
Medlemsmatrikel	45
Annonser	48

Kära läsare!

I stället för det traditionella förordet inleder vi 1987 års nummer med en dikt av Alice Nordén.

Vi önskar Er alla En God Jul och Ett Gott Nytt År!

Årstider

Oktober brinner i lönnarnas kronor
rötterna kransas av frostbitna löv.
Bondens tiltor står svarta kring plogen
sommaren är gången, hösten är här.

Disig november, spindelvävsglitter
sidensvansflockar kalasar på bär.
Vattenfyllda är skogsvägens hjulspår
hagens grindar öppna, hösten är här.

Vintrig december sitt snötäcke breder
stjärnorna döljas av snömolnens bädd.
Vindarna sjunger sin psalmsång mot himlen
alla ljusen tändas, julen är här.

Januaris stjärnor brusar i rymden
månen lyser på frostsaltat gräs.
Skogen står tyst i kylig klarhet
mot blånande berg, vintern är här.

Februari breder sin frusna vinge
över bländande snö i vårvinterns tid.
Mörkret slår upp sina drömmande ögon
solflöjten spelar våren till liv.

Mars, en månad med oro i luften
orrspelen kluckar i skogens bryn.
Snödroppar höjer sin klockhatt ur jorden
västanvinden sjunger en glad melodi.

April kommer med fågelsträck och takdropp
fjärilar vädrar sin vårvingeskrud.
Snart flyter floderna åter fria
ängarna ånga av yrvaket liv.

Alice Nordén

Arbete, liv och fest i Carl Ekmans Finspong

När man samtalar med äldre människor, talar de ofta om den "gamla goda tiden" som något man saknar och gärna dröjer sig kvar i. Men försöker man granska och leva sig in i levnadsförhållandena då, så var verkligen inte livet någon dans på rosor. Det var tungt arbete från tidig morgon till sen kväll, men trots allt, alla hade arbete och förnöjsamhet var något som låg i tiden.

Arbete på Finspongs styckebruk

Bruket hade vid denna tid masugn med två hyttpipor, varifrån kanongjutning pågick ända till år 1870, då man byggde ett självständigt kanongjuteri. Vidare hade man mekanisk verkstad, puddlings- och lancashiresmide med räcksmede och valsverk. Gjuteri för maskin- och byggnadsgjutgods bedrevs vid sidan av kanongjutning. Där göts som alla vet kanonkulor och så fanns en omfattande konstgjutning av ljus-

Bruksgratan i Finspång

kronor, medaljonger och filigransarbeten i gjutjärn, såsom fruktskålar, klockställningar och halskedjor, något som man fortfarande kan se prov på i gamla finspångshem.

Till Finspong hörde ett stort jordbruk

Jordbruket sköttes av brukets arrendator, som skulle utföra allt arbete på åker och äng. Det gällde både manliga och kvinnliga dagsverken. Hur många dagsverken som skulle göras stod tydligt angivet i kontraktet med arrendatorerna, som kunde vara både bönder och torpare. Jordbrukets folk skulle också sköta transporter. Det var anställda så kallade "butar", som skulle köra kol, malm och virke.

Alla dagsarbetare skulle göra en arbetsdag på tolv timmar med början klockan halv sex på morgonen, det vill säga butarna fick börja redan klockan fyra med rykt och utfodring av djuren. Klockan halv åtta till åtta var det frukost och tolv till ett middag. Dagsverket slutade klockan sju på kvällen, men då hade man haft en kafferast klockan halv fyra.

Arbetstiden ringdes in och ut med en klocka som hördes över hela Finspong, även ute på åker och äng. Denna klocka kan den intresserade titta på vid ett besök på Risinge hembygdsmuseum, där den förvaras nu.

I hytta, smedjor och valsverk var det skiftgång med tolv timmar i varje skift i hyttan. Ombytet skedde klockan tolv på natten och motsvarande tid på dagen. Detta kallades ett blåsningsdygn.

Kanondygn var tiden mellan utslagen vid kanongjutningen och skedde aldrig vid något bestämt klockslag, vilket betydde att gjutare och gropkarlar fick rätta sin arbetstid därefter. De fick därför vila i den så kallade "motstugan".

I smedjor och valsverk var det kontinuerlig drift i åtta-timmarsskift med början söndag kväll klockan sex och slut lördag kväll samma tid. År 1875 avkortades arbetstiden under lördagen med en timme. Den 1 juli 1897 hade man nått så långt, att dagsarbetarnas tid var nere i tio timmar med början kvart över sex på morgonen och slut klockan sex på kvällen.

Löneförmåner

I lancashiresmedjan var två mästare och fyra drängar ett lag om varje härd. Mästaren hade drängarna i maten men avlöningen betalades ut från brukskontoret efter en uppgjord årslön.

Mästaren hade vissa förmåner. Han hade ett par kor som fick beta i brukets skogar. Det var besvärligt med vinterfodret, som man fick ordna genom att slå sjöängar

eller små åkerlappar som låg i skogskanterna. Fri ved hade man ända till 1876, sedan fick man själv köpa sin ved av bruket. Fri sjukvård, medicin och fri bostad var något som alla åtnjöt i brukets bostäder. Detta fick man behålla till år 1909. Gjutmästare, masmästare och verkmästare, förmännen, hade förmånen att ha fritt kofoder. Till deras förmåner hörde också fri mjölk och potatisland.

Alla andra förnödenheter fanns möjlighet att köpa på bruket. Brukets skaffare sålde från magasinerna säd, salt, sill och även brännvin. Priserna på varorna var alltid lägre än ute på öppna marknaden. De arbetare som hade ett särskilt varmt och påfrestande arbete fick förutom sin skiftpenning en kappe malt per vecka och denna malt gjorde man svagdricka av.

Festligheter

Det var långt mellan festligheterna vid Finspong. Den långa arbetstiden gjorde naturligtvis sitt till att man inte orkade så mycket på sin fritid. Den gick åt till att sova ut ordentligt efter en lång arbetsvecka. När sedan festen kom, gjordes den mycket grundligt med noggranna förberedelser. Det var inte mer än tre-fyra gånger om året då man verkligen festade till, med undantag för bröllop och barndop och dessa var vanliga på den tiden. Den största rikedom var en stor barnkull.

Midsommar den största festligheten

Midsommar med stång och dans var den största festligheten, närmast "fruntimmersvicka". På våren passade man på att fira ute i Guds fria natur med gökotta och dans. Vid utomhusfestligheterna kunde också alla vara med, då räckte lokaliteterna till.

Vid nuvarande Hasselbacken, på slutningen ned mot Kalkugnsvägen, låg Manbacken, en livligt frekventerad festplats. Men så hade den också ett vackert läge med utsikt över hela den rena fina Skutbosjön. Det var ungdomens älsklingsplats. Här dansade man och roade sig med folklekar i det gröna. Även de äldre kunde här för sommartiden komma samman till en "gökotta", en lördagskväll, som sedan räckte till söndag morgon.

Midsommarfirande hade man på två ställen. Det var vid övre och nedre änden av Bruksgatan. Den förnämligaste stånden sades vara den som var vid Vårdshuset. Där spelade ofta skarpskyttemusik. Den nedre stånden restes av lantbrukets folk, som smederna gärna såg ner på.

Det gick väl inte alltid så salongsfärdigt till vid dessa danser. Om smederna och bondpojkarna råkade kränga bort sina ben med varandra, som kunde ske när stämningen var hög, så hängde smockan i luften. Då gällde det för kavaljererna att passa sina damer så att det inte blev "kantstötta".

Så småningom flyttades dansen upp till Tornhagen, där klockstapeln nu står. Där byggdes en dansbana som kom att användas till dess att danserna flyttades till Folkets park år 1912.

Sågarns Adolf

Den verkliga charmören i Finspong var ungarlän Adolf Jansson — Sågarns Adolf. I sin ungdom skadade han armen i valsverket, vilket gjorde att han fick bli kontrollbiträde åt officerarna, som kontrollerade de tillverkade kanonerna. Detta gjorde att han fick en icke föraktlig bildning både i språk och hur man uppträder. Eftersom han även hade ett fördelaktigt yttre, stor och ståtlig och därtill försedd med tidens mode, polisonger, kom flickorna att tråna efter en dans med Adolf. Ja, det inträffade att själva patronessan Augusta Ekman skickade bud att hon inte hade något emot att bli uppjuden till en dans med Adolf Jansson.

Ungkarl in i det sista förblev Adolf — med de med åren allt större och gråare polisongerna — en åtråvärd kavaljer. Han dansade vals med en stil som gjorde de valpiga tjugooråringarna avundsjuka.

För den som hade förmånen att komma Adolf in på livet väntade mer upplevelser, han var nämligen en finsmakare på det kulinariska området och kunde själv göra både förnåma måltider och bakverk.

"Fruentimmersvicka" — Bruksgatans stora begivenhet

I ett litet samhälle som Finspong var på Ekmans tid är det klart att människorna i hög grad än nu deltog i varandras glädje och sorg. På Bruksgatan bodde smederna med sina familjer och det fanns något att fira från Fredrik som börjar veckan till Jakob som avslutar. Det satte sina spår på "gatan". Utanför husen lovade man med lövbågar och blommor som gratulation. Det resulterade i ett hejdundrande kaffekalas med kaffegök åt gubbarna och saffranskringlor och pepparkakor till gummorna. Ett kaffekalas på den tiden fick inte kosta så mycket men man hade inte mindre roligt för det.

Efter ett tag av kaffedrickande var stämningen så hög att man kom i skrytartagen och då hände det oftast att man tvistade om vem som hade den största grisen. Varje familj på "gatan" hade nämligen en gris i en svingård, som låg där nuvarande taxistationen är. Så mätte man grisarna med ett snöre med 8 å 9 kvarters knutar på, och dessa snören tummade man verkligt samvetsgrant.

Egentligen var det bara madamerna man skulle fira, men det hände varje år att man firade Fredrik Jönsson, Finspongs urmakare. Men nåde den som lovade hos Fredrik, han fick ingen kaffegök.

Kvinnorna på Bruksgatan kallades madamer. Frutiteln var förbehållen Augusta Ekman, hon var brukets enda fru. Det hjälpte inte att hon endast var några och tjugo år när hon kom hit och gifte sig 1849. Frutiteln var bara hennes.

Madam Bergqvist m.fl.

Madam Sara Bergqvist var maka till mästern Bergqvist och gemensamt ägde de tolv barn, en ko och två grisar. Men som så många andra smedhustrur hade madam Sara också två smeddrängar i maten och dessutom skulle hon tvätta deras blågarntskjortor och strumpor. Hon var alltså inte sysslolös mellan var gång en Bergqvist såg dagens ljus och om någon var väl hon värd en fin löv- och blomsterbeströdd dörr på Sara-dagen.

Madam Margareta Hultner räknades till de finare damerna på Bruksgatan, för hon var maka till finmekanikern Hultner, han som gjorde den första bakladdningskanonen vid Finspong. Men när det var "fruntimmersvicka" deltog alla med liv och lust i festligheterna.

Johanna Jönsson, urmakarns lagvigda och Magdalena Sjöman uppvaktades på samma sätt och man kunde få se patron Carl och hans Augusta åka förbi Vårdshuset och gatan och beundra den lövklädda gatan.

I det närbelägna huset Spetaln bodde snickarns Kristina. Hon hade matgäster i form av ungar. Det hörde till traditionen att dessa pojkar hämtade minst en ökläst löv nere vid Dovern och så dekorerade man och var inte färdiga förrän "But-Jon" gick åt stallet vid tre-fyratiden på morgonen för att rykta sina hästar. Det hände att man rodde över Skuten till Axsäterladan medan musiken spelade och där roade man sig, både ung och gammal, som man bara kunde göra för hundra år sedan.

Fruntimmersveckans myckna festande gjorde att flera fick uppsöka den barske bruksläkaren Strömberg. Medicinen blev en lång ramsa förmaningar åtföljda av mustiga svordomar om käringar och kaffedrickning, och så skrev han sin vana trogen ut en flaska ricinolja.

Trettondagsbalen

Fruntimmersveckan och dess festligheter räckte att tala om ända fram till jul, men då var det dags att förbereda trettondagsbalen.

Det fanns inte så många offentliga lokaler, så det gällde att hålla sig väl med skolmästare Anders Berg, så att man fick låna den stora skolsalen i Spetaln. Den andra större lokalen i Finspong var Vårdshuset, men den var förbehållen herrskapet med brukspatron i spetsen.

Det var ofta några av hantverkarna, som bodde i trähus närmast strömmen mittemot Bruksgatan, som ordnade balen. Självskrivnen spelman var klockaren Österberg. Han var lika svår att övertala varje år, men eftersom det vankades både mat och glögg, ställde han alltid upp, så länge han nu kunde hålla sig på benen. Glöggen var stark, den var gjord på kryddor, nejlikor och malört. Lagom stark var den när skinn i munnen knorrade sig.

Madamerna hade kvar av både grisen och stuten och det vankades både sylta, grynkörv och hackekörv. Svinfötter saknades inte och lika litet kalvläggan och den inlagda sillen.

Det var även äldre människor med på balen. De kom tillsammans med sina barn. Där kunde man se Adolf Eriksson, kanongjutaren med sina dansanta döttrar. Där fanns "Nisse i Mala" med sin lilla gumma. Nisse företrädde nykterheten, för han tog bara två skedar brännvin till kaffeknorren — var gång han drack kaffe!

Ungdomens främste företrädare var naturligtvis sågarns Adolf. Klockar'n spelade slängpolska och hamburgska och madamernas och flickornas långa kjolar virvlade så att talgljusen flämtade.

I ett annat hörn i salen var det diskussionsklubb. Man trätade högljutt om ryssen och Krimkriget och Englands utsikter i Turkiet, för nästan alla läste gemensamt Fäderneslandet.

Det var naturligtvis ungdomarna som orkade längst. Madamerna fick så småningom lotsa hem sina gubbar, dock inte utan protester, för det verkade inte som om glöggbålen, som mycket högtidligt hade bränts av, någonsin skulle ta slut.

Augusta och Carl Ekmans stora fest

Den fest som brukspatron och hans fru firade den 10 juli 1874 har gått till historien. Denna dag hade de nämligen varit gifta i tjugofem år och firade silverbröllop.

De överlämnade med anledning av denna dag 2.500 kronor till Risinge församlings skolstyrelse avsett att bygga ett nytt modernt skolorhus för. Det skolorhus som byggdes kom att få deras namn — Ekmanska skolan.

Donationen är Finspongs och Risinges största och har tyvärr för skolans del inte följts av några flera stora donationer.

Men det stannade inte enbart vid en donation. Alla barn på Finspong — det var ett hundratal — fick en livräntebok med fem kronor insatta, som föll ut vid 55 års ålder med lika många kronor!

Det som barnen uppskattade mest var att de fick ta emot en påse godsaker som innehöll russin och fikon ur "frun på finspongs egen hand".

Det lyckade evenemanget ägde rum i det särskilt smyckade orangeriet. Man kan förmoda att det var denna händelse som kom att ge den konstnärliga frun på Finspong en särskild plats i finspongsbornas hjärtan.

Finspång 1987-09-27
Birger Persson

KÄLLOR:

- Nordiska Muséets arkiv E U 119 93 Arbetstider, arbetslöner m.m.
- Eric Larssons klipparkiv år 1932, 1933, 1936, 1938 och 1945.
- Uppgifter om "Fruntimmersvicka" och "Trettondagsbalen" kommer från Eric Larssons klippsamling, där artiklarna är skrivna av den framstående finspongs-kännaren gjutmästare Frans Dahlqvist.

Gästgivargården vid slutet av 1920-talet

OLSTORP

Byn Olstorp längst i väster i Risinge socken på gränsen till Hällestad kallades förr Olofstorp. Namnet är först belagt 1347, så vem denne Olof var som bröt bygd, förblir höljt i dunkel. Nordens första helgon, den norske kungen Olav Digre eller den Helige, fick låna namn åt många platser från Olovsborg i östra Finland till Olovsgården vid Isfjorden på Grönland.

Under tidernas gång har ägandeförhållandena i Olstorp skiftat. Byn har sedan mycket lång tid varit satt i två mantal med växlande antal brukare. I början på 1600-talet var det fyra men ökade sedan, så att det tvåhundra år senare fanns åtta hemmansdelar. Under 1800-talet reducerades åter antalet brukningsdelar till sex. I dag har stora delar av Olstorps marker skogsplanterats. Den öppna jorden brukas av tre ägare eller arrendatorer.

Länge fanns enbart själväggande bönder i Olstorp. Men på 1600-talet bröts denna kedja. Då köpte Louis de Geer, både d.ä. och d.y., i omgångar delar av Olstorps jord som i och med detta blev frälsejord. Förvärven fortsatte så att kammarherre Jean Jacques de Geer som dog 1809 vid storskiftet 1792 ägde hälften av vardera av byns två mantal. Sedan ytterligare 1/8 mantal köpts hörde alltså 1 1/8 mantal till Finspång. Dessa gårdar kom efter bruksavvecklingen att ägas av Fiskeby Bruk. De bytte så sent som 1986 på nytt ägare och hör nu till Holmens Bruk.

Enligt Ridderstads östgötabeskrivning har arrendegårdar i Olstorp som hörde till Finspång i sex generationer gått i arv från far till son. Därmed följdes gammal tradition inom bruket.

I beskrivningen till den karta som upprättades över Risinge Tingslag 1874 betecknas olstorpsgårdarna som en frälsegård och en skattefrälsegård, vilka alltså var fördelade på sex brukare. Dessutom upptas fem "övriga bebyggda lägenheter" varmed torde avses torp och backstugor.

En fastighetsaffär som väl måste ha väckt visst uppseende bland Risinges och särskilt Olstorps bönder gjordes upp 1788. Då köpte torparsonen från Småland, "hofmålareren" Pehr Hörberg ett fjärdedels mantal av kammarherre de Geer. Hörberg skriver själv . . .

"Under min wistelse på Finspång sistnämnda år, handlade jag mig till mitt nuvarande hemwist; nemligen en fjerdedel uti frälsekatte-Bergslagshemmanet Olstorp, beläget uti Finspånga Län, i Risinge tingslag och socken. Denna i anseende till hus nedruttna och wanhäfdade gård-del, betalade jag

med en köpesumma stor 8.000 daler kopparmynt. Det hade varit mig omöjligt att våga mig i denna handel, om icke herr Baron och Kammarherre De Geer hade genast lossat mig från min säljare. Dock kom jag alltså i 6.000 Daler R:mts skuld på Finspångs Contoir, emot 6 procents ränta."

Hörberg flyttade till Olstorp i mars 1790. Han skriver . . .

"Alltså fick jag än en gång litet erfara, hwad det will säga: sätta bo. Nu fattades mig icke allenast nödiga husgerådssaker, som höra till lantbrukare, utan äfwen hus, som wi kunde wara någorlunda hulpne med. Derföre måste jag i början af sommaren sysselsätta mig med reparationer. Jag wore otacksam, om jag förtege hwad Fru Grefwinnan Aurora De Geer bidrog till mitt hushålls förbättring. Utom twenne grytor, en stekpanna, sex tenntallrikar, några lerkärl, jemte andra nyttiga saker, så gaf hon mig ett par dragoxar, en mjölk-ko och fyra stycken får."

Torpet Lövhagen i Olstorp

Hörberg fick sina "kojor i hjälpligt stånd". Ja, så till sin egen belåtenhet att han 25 år senare skriver om Olstorp och en gård i Falla som han senare hade förvärvat . . .

"Genom Guds wälsignelse har jag sedan blifwit ägare af ett halft hemman: en fjerdedel i Olstorp, och den andra i Falla. Båda fjerdedelarna äro bergslags-hemman i Hellestads Bergslag. Detta är litet för en rik lyckans gunstling; men för mig af betydlighet."

Under sin tid i Olstorp målade Pehr Hörberg de flesta av sina altartavlor. Och när han gestaltade Jesu Bergspredikan på Risinge kyrkas altartavla fick ett stycke olstorpsnatur bilda ram. Just där riksväg 51 i dag i en liten nerförsbacke närmar sig sockengränsen mot Hällestad finns norr om vägen en bergknalle. På den sitter Mästaren. Det är åtminstone vad många anser.

Boningshuset på Hörbergsgården har byggts om vid flerta tillfällen. Entrédörren flyttades, taket höjdes och så vidare, varför dagens hus torde se ganska annorlunda ut än när Pehr Hörberg byggde det.

Hembygdsföreningens torpinventerare har gjort två rundvandringar i Olstorp, den ena en oktoberdag, den andra en skön junikväll.

Vi började i Lövhagen, i dagligt tal kallat "Gata", först nämnt 1837. Husen där revs 1946 eller 1947. I stuggrunden växer körsbärsträden tätt. Men här bodde under första världskriget fiskebyanställd Gustav Andersson. Han gjorde uppköp för bolagets räkning och kallades därför Faktorn. Hustrun Mariana var kontsnärligt lagd. Hon målade blommor och hade ständigt spismuren nymålade.

Så kom vi till banvaktstugan. Inte nog med att Olstorp hade banvakt. Det var också hållplats på linjen Norrköping Ö — Örebro. Stugan flyttades 1954 och blev sommarstuga vid Glan. Husgrunden röjdes bort vid vägbygge och i dag är en jordkällare allt som berättar om denna bosättning.

Vid Karlslund är matjorden bortskrapad på de gamla åkrarna. Här ska tydligen skog planteras. Grunder av uthus och boningshus finns kvar liksom källargrop. Detta torp byggdes på 1880-talet men ägaren for snart till Amerika. Husen flyttades till "Fäskogen" i Finspång omkring 1910.

Vi kommer till "Gropa" invid Hällestadsgränsen. Där står en lada kvar men inga spår av boningshuset kan påträffas. Detta låg i andra socknen och detta förhållande hade sin särskilda orsak. En gubbe som bott i Rämninge i Hällestad skulle flytta till sin måg, Petter Svensson i Olstorp. Men gubben ville bo kvar i sin hemsocken och det blev i "Gropa", men sina uthus hade han på Olstorps mark. Stugan revs på 1870-talet och virket kördes till "Gomåtta", dit vi kommer efter besök i Nyhemmet och Romängen.

Vid Nyhemmet, bebott åtminstone 1837 till 1906, växer två kraftiga tallar i själva boningshusgrunden. Virket från huset användes vid uppförandet av Doverstorps missionshus.

I Romängen eller "Romm" strax söder om landsvägen nära sockengränsen bodde också folk 1837. Mot slutet av 1800-talet bodde där en byggmästare, "Janne i Romm". Om honom berättas att han en gång gick och tiggde halm åt sin ko. Nekad utbrast han: *Ja, mej gör det inget, men det är värst för kona*". Romängen revs omkring 1910. I dag vittnar syrén och krusbärsbuskar om en gången tids människor.

Om de bistra villkor som många levde under vittnar med all önskvärd tydlighet Bengtssons källare och "Gomåtta". En jämförelse med våra dagars u-land ligger nära till hands.

En arbetare Adolf Bengtsson byggde omkring 1870 en backstuga i byns utkant. Den kallades Bergfallet eller bara Berget. Byns mest kände man i slutet av 1800-talet och början på vårt sekel var auktions- och riksdagsmannen C.J. Johansson. Han ägde marken och ville av okänd anledning få bort Bengtsson. Denne uppförde åt sig en jordkula, ungefär som en kolarkoja av resvirke. Av kojan finns inget spår men ett konstfärdigt, av sten uppbyggt rum i en bergsklyfta visar platsen. Det är Bengtssons källare.

"Gomåtta" låg vid stranden av Bönern. I en klyfta i det brant stupade berget lär den första hyddan ha uppförts på 1860-talet. När Gropastugan revs togs virket till Gomåtta. Husgrunden finns kvar, liksom källan och en jordkällare. En stensättning kan vara minne av uthuset. De sista som bodde i stugan var en före detta gardist Andersson och hans hushållerska. Andersson kallades i bygden "Gomåttern". Han drog omkring med en kärra, förspänd med en stut och gjorde affärer i skrot. Dessutom ägnade han sig åt hembränning.

Oskar Andersson berättar:

"Han var en lurikuse, bryggde, saft kalla di't. När landsfiskalen kom, slängde han apparaten i sjön. Landsfiskalen tog med sig mäsken. Efter ett par dar drog Gomåttern upp apparaten ur sjön, for ner till landsfiskalen och sa: — Den här måste du ha, annars har du ingen nytta av mäsken. Han satt inne länge."

Så småningom hamnade Gomåttern och hans hushållerska på ålderdomshemmet. Stugan revs och på andra sidan sjön vid Källberget användes det virke som dugde till ett uthus.

Olovsgården på Grönland — det är lämningarna från en nordbogård i Österbygden, ungefär två mil väster om Erik Rödes Brattalid. Vid utgrävningar hittade man en vävsten med namnet Olov inristat. Därför kallas ruinen nu Olovsgården. Liksom all annan nordbokultur ödelades denna gård, när vikingaättlingarna dog ut efter cirka 500 års odling på Grönland. Vad hände med dem? Vad blev deras öde? Frågor utan svar — men säkert älskade de sin storslagna hembygd. Har vår kultur större chans att överleva. Hur går det för "Olstorp"?

Carl Thelander

ANVÄND LITTERATUR M.M.

- Pehr Hörberg: Min lefwernes beskrivning. Andra upplagan 1968.
- W. Kugelberg: Fiskeby Fabriks AB skogar, 1954.
- G. Olsson: Byar och gårdar i norra Risinge. 1927. Stencil.
- A. Wennberg: Lantbebyggelsen i nordöstra Östergötland. 1947.
- K.G. Widelius: Risingebygd. 1950.
- Intervju 1984 med Oskar Andersson, då 92 år.
- Material insamlat av studiecirkel inom Risinge hembygdsförening.

Torpet Lövhagen eller Karskstugan

En knekt kommer till Lotorp

År 1817 antogs en ny knekt i soldattorpet N:o 147 för Össby Rote sedan den förre soldaten Anders Öhrn hade avlidit 1816 endast 25 år gammal. Den nya knekten var Petter Andersson född år 1792 i Åtorp Simonstorps socken. Hans hustru hette Anna Persdotter född 1781 i Tryserum.

Han hade närmast tjänat som daglönare under Sandbyhof i Östra Eneby socken. Som antagen soldat erhöll han namnet Karsk. Han var 5 fot och 11 tum lång (= 1,75 m). Som en omständighet må nämnas att i generalmönsterrullorna i Krigsarkivet stavas hans namn Kask medan han i alla övriga handlingar benämnes Karsk.

Den 4 juli 1825 efter 8 års tjänstgöring får han avsked "för Sjuklighet enl. Läkarbevis" och var då således tvungen att flytta från soldattorpet. En kort tid bodde familjen i Hasselbacken på Ysunda ägor. Hur han sedan fick kontakt med Lotorp är obekant men den 2 april 1827 skriver han kontrakt med Nils Birgersson, dåvarande

"Karskstugan" som den såg ut i början av 1900-talet. Observera bikuporna.

ägare till 1/8 mantal Lotorp, om att på dennes ägor få bygga en torpstuga i en inhägnad hage kallad Rullsan eller Rullshagen. Där skulle Karsk få ta timmer till byggnaden samt även hägne- och stängselvirke och vedbrand. För innehavet, som var skrivet på 50 år, skulle Karsk göra 52 dagsverken om året till jordägaren samt "för öfrigt så ofta jag budar honom mot 8 skilling om dagen och mathållning."

Vad ingen visste vid kontraktsskrivningen var ju vad som skulle ske vid det 30 år senare laga skiftet ty följande passus visade sig då ej kunna förverkligas: "Detta Kontrakt gäller äfven för den som kommer att blifva egare af egendomen efter mig i fall den ginge mig på något sätt ifrån, så skall detta alltid åtfölja dess innehafvare."

På hösten 1827 flyttar Karsk in i sin nya stuga som erhöll namnet "Lövhagen" och var belägen cirka 400 meter öster om nuvarande Lotorps gård. Troligen var icke torpstugan helt färdigställd då, emedan hans hustru inflyttade från Hasselbacken först året därpå.

På sommaren 1836 tog Nils Birgersson ut stämning mot Karsk vid Risinge häradsrätt med påståendet att den senare kolat milor inom området samt haft kol till avsalu och därvid uttagit mer än vad kontraktet medgav. Resultatet blev en förlikning. Karsk fick ersätta jordägaren med 100 Riksdaler Banco, som skulle betalas i 2 omgångar samt fick behålla hälften av kolen. En nog så hård överenskommelse för Karsk vilket säkerligen bidrog till att det några år senare i både mantalslängd och husförhörlängd finns antecknat för Karsk och hustrun "utfattiga, tigga".

I juni 1847 skrivs kontraktet om mellan Nils Birgersson och Karsk varvid de tidigare villkoren upphävdes. I stället upplät jordägaren torpet Lövhagen till innehavarna under hela deras återstående livstid. Motprestationen skulle utgöras av 6 mandagsverken "med förbehåll att få uträtta de göromål som vi efter omständigheterna kan förrätta då ålderdom oss påkommer". Vidare var antecknat att efter Karsk och hans hustrus död återgår lägenheten till jordägaren utan ersättning till arvingarna.

Redan året därpå den 6 juli 1848 avled hustrun Anna Persdotter i sitt 66:e levnadsår av lungrot. Vid den därvid upprättade bouppteckningen befanns hela möblemanget i stugan bestå av följande: "1 gammalt Wägguhr med fodrahl, 1 Dragsäng, 2ne gamla Soffor, 1 brunmålat Fällbord, 2 mindre Bord, 1 Matstol, 3 mindre Karmstolar, 2ne brunmålade Skåp". Sammanlagda tillgångarna var 31 Riksdaler 44 skilling Banco, medan skulderna voro 12 Riksdaler 37 skilling Banco, därav testamentspenningar till Risinge kyrka 1 Riksdaler 16 skilling.

Så levde Karsken som änklings till den stora förändringen förestod som skedde i alla byar, det vill säga det ovan återopade laga skiftet. För Lotorps del påbörjades det den 30 oktober 1855 och fastställdes den 24 oktober 1860. Det fick den följden att

markområdet där torpet Lövhagen var beläget frångick 1/8-dels mantal Lotorp, som nu hade fått en ny ägare genom att Nils Birgersson hade tagit sig undantag och överlåtit gården till sin son Sven Nilsson och kom i stället under Lotorps bruks ägor genom brukspatron Carl Ekman. Sven Nilsson var därför tvungen att flytta torpstugan till sin ägandes mark i byn och den kom att placeras strax intill Villa Flora och fortlevde där under namnet "Karskstugan".

På den plats där Karskens stuga stått uppförde Ekman en ny stuga till bostad åt sina underlydande. Den fick överta namnet "Lövhagen". Ur skifteshandlingarna för Lotorps by finnes följande intressanta värderingsinstrument över utflyttningskostnaderna, upprättat vid torpet Lövhagen år 1859:

- Stugubyggnad i försvarligt skick, under näfver och torf 26 fot lång 16 fot bred 6 fot hög
- Takets aftagande 2 riksdaler
- Väggarnas nedtagande 2,50
- Stenfots framkörning till nya platser 6 Riksdaler
- Murens nedtagning med taglets rengöring 2 Riksdaler
- Husets bortförande 12,80
- Stenfots sättning 3 Riksdaler
- Väggarnas uppsättning 7 Riksdaler
- Takets påläggning med torftäckning 3 Riksdaler
- Murarelön 13 Riksdaler
- Innanredets insättande 5 Riksdaler
- Spillning 3 Tunnor kalk 3,75
- 2 Lispund näfver 0,84
- 1/3 Tolft bräder 2 Riksdaler
- 200 st 4 tums spik 1,20
- 100 st 3 tums spik 0,45
- Torfs framkörning 1,50
- Sand och ler 3 Riksdaler
- Bod i uselt skick under dåligt trädtak och utan golf 13 fot lång 12 1/2 fot bred 5 fot hög, husets nedtagning och uppsättning 1,50
- Dito forsling 2 Riksdaler
- Fähus, Lade, Loge med 1 golf och Kista, i dåligt skick under halmtak 39 fot lång 16 1/2 fot bred 6 1/2 fot hög
- Takets nedtagning 1 Riksdaler
- Väggarnas nedtagning 2,50
- Stenfot framkörning till nya platser 2 Riksdaler
- Husets bortförande 5,60
- Stenfot sättning 1 riksdaler
- Väggarnas uppsättning 7 Riksdaler
- Takets påläggning 2 Riksdaler
- Spillning 1/2 tjog halm 3,75
- 25 st 4 tums spik 0,15
- Källaren af Bullersten under Trädtak i försvarligt skick flyttas för 20 Riksdaler
- För träd och bärbuskar flyttning 4 Riksdaler
- För nya platsens planering och väg 6 Riksdaler
- För Källans upptagande i nya Skiftet 30 Riksdaler
- Summa 157,54

Trädgårdsarbetaren Anders Petter Nilsson, sistboende i Karskstugan där han avled 1917.

Totalt var Sven Nilssons utflyttningskostnader 939,18, vilket var den högsta summan som någon av de jordägande bönderna i Lotorp haft i samband med laga skifte.

Precis samma år som denna förrättning äger rum eller den 13 oktober 1859 avlider den gamle Karsken 67 år gammal vilket är tydligt skrivet i husförhörslängden. Det märkliga är att han ej finnes omnämnd i Risinge död- och begravningsbok varför man ej får några upplysningar kring dödsfallet. Han hade 3 efterlevande barn: Sonen Anders Persson som var förste innebyggare i torpet Skirhult år 1855, dottern Catarina, gift med torparen Anders Hansson i Stettin samt dottern Anna Sofia, gift med stalldrängen Gustaf Andersson i Ysunda-Fallet ("Furbo").

Den för eftervärlden mest kända händelsen i Karskstugan efter dess nya placering var John Fröbergs verksamhet (Han var för övrigt måg till markägaren Sven Nilsson). Från början av år 1880 till sommaren 1881 hade han här tryckeri. Det hade han startat 1879 och då hyrt in sig på en kammare hos en arbetarfamilj, men verksamheten växte snabbt så att vid nästa flyttning förlades tryckeriet till lägenheten Fallet som hade betydligt större utrymme för den expanderande rörelsen.

Den siste som hade sin bostad i Karskstugan var en halvbror till Sven Nilsson, trädgårdsarbetaren Anders Petter Nilsson född 1829, som bodde här till sin död 1917. Stugan fungerade senare som ett museum där Ragnar Fröberg insamlade och förvarade en stor mängd äldre föremål från trakten. Härom skriver amanuens Gustav Olsson på 1920-talet följande:

"Fröbergs i Lotorp samling bibehålles som den är — rätt stor och sammanbragt med verklig omsorg och inrymd i en särskild stuga, ett soldattorp — bör få utgöra ett museum för norra Risinge".

Dessa inventarier skänktes senare till Risinge hembygdsförening och införlivades med dess samlingar.

Cirka 1943—44 gick Karskstugan sitt öde till mötes då den revs av trädgårdsmästare Jansson, som använde virket till en samlingslokal för pingstvännerna i Lotorp. Den byggnaden består fortfarande men är nu ett vanligt bostadshus.

Finspång i september 1986
Arne Bard

KÄLLOR:

- Kyrkoarkiven i Risinge, Simonstorp och Östra Eneby socknar
- Risinge KyrkoCassa Special
- Risinge sockenstämmoprotokoll
- Överlantmätarmyndigheten Linköping, lantmäterihandlingar
- Krigsarkivet: Generalmönsterrullor
- Vadstena Landsarkiv:
 - Mantalslängder Länstyrelsens arkiv Landskontoret serie E III a
 - Mantalslängder Häradsskrivaren i Finspånga län Bråbo och Memmings fögderi serie E VII
- Landskontoret: Rekryteringsrullor, utskrivnings- och mönsterrullor serie G I
- Risinge Tingslags Häradsrätt:
 - Domböcker serie A I
 - Intecknings- och lagfartsprotokoll serie A II a
 - Bouppteckningsprotokoll serie F
- John Fröberg Finspong: minnesskrifter

FINBO — *Finspångs första egnahem, 100 år*

För hundra år sedan — julen 1887 — flyttade Bruksskräddaren Gustaf Nyling tillsammans med sin familj in i Finbo. Dit flyttade han även skrädderiet. Huset var beläget på Högbyområdet, på den plats där barndaghemmet Finbo ligger idag.

Den 31 december 1886 undertecknades ett kontrakt mellan Aktiebolaget Finspångs Styckebruk och Gustaf Nyling:

"Till skräddaren G. Nyling härstädes upplåter Aktiebolaget Finspångs Styckebruk såsom egare, till förpantning under 50 år räknat från den första januari 1887, den jordareal å Finspångs hemmans egor som finnes upptagen å en i detta kontrakt bilagd karta upprättad 1886 af Joh. Karsberg och utgörande 2234 kvadratmeter, att användas till byggnadsplats och gårdsplan för bemälda Nyling med vilkor att nedan gjorda föreskrifter noga och samvetsgrant iakttages."

Finbo omkring 1890

Jordägaren dikterade villkoren för byggnationen. Likaså skulle jordägaren godkänna hyresgästerna i fastigheten. Detta hårda kontrakt på tre och en halv foliosida finns förvarat i Risinge hembygdsförenings arkiv.

Tomtmarken bestod då av 2234 kvadratmeter och i årlig gäld skulle Gustaf Nyling till jordägaren erlägga ett halvt öre per kvadratmeter varje nyårsafton. Detta blev alltså 11 kronor och 17 öre per år.

Den 15 mars 1887 började byggmästare Nilsson bygga med hjälp av 5 personer och till ett begärt pris av kronor 1.150:–. Den summan överskreds och slutpriset blev 1.286:10 enligt Gustaf Nylings egna anteckningar.

Stensättare Håkansson erhöll för grundgrävning och stensättning enligt ackord 327 kronor.

Det var ett stort hus enligt den tidens krav, 9,6 x 17,5 meter, och byggt i två våningar. Det fanns skräddarverkstad och skärkammare samt två bostadslägenheter på nedre våningen. Övervåningen bestod av en bostadslägenhet som den första tiden hyrdes ut till kontrollofficerare vid Styckebruket. En liten lägenhet på rum och kök hyrdes av urmakaren Axel Andersson, som drev sin rörelse där. Han byggde några år senare Finspångs andra egnahem, Axelsberg. Tyvärr tillåter inte utrymmet här vidare beskrivning av bygget men Gustaf Nylings "lilla svarta" bok i ämnet är mycket intressant. Gustaf bodde tidigare på Hyttvägen i det hus som nu är rivet men förr beboddes av bruksskomakare och bruksskräddare.

Gustaf Nyling var född i Nytorp, Regna, år 1838. Han kom tidigt ut som lärling hos olika skräddare, stannade som regel ett år på varje ställe och kom slutligen 1861 till Norrköping, där han 1863 fick sitt gesällbrev.

År 1876 anställdes Gustaf Nyling av Carl Ekman som bruksskräddare vid Styckebruket. När han 1887 flyttade sin rörelse till Finbo skulle han i första hand betjäna Brukspatron och Styckebrukets anställda.

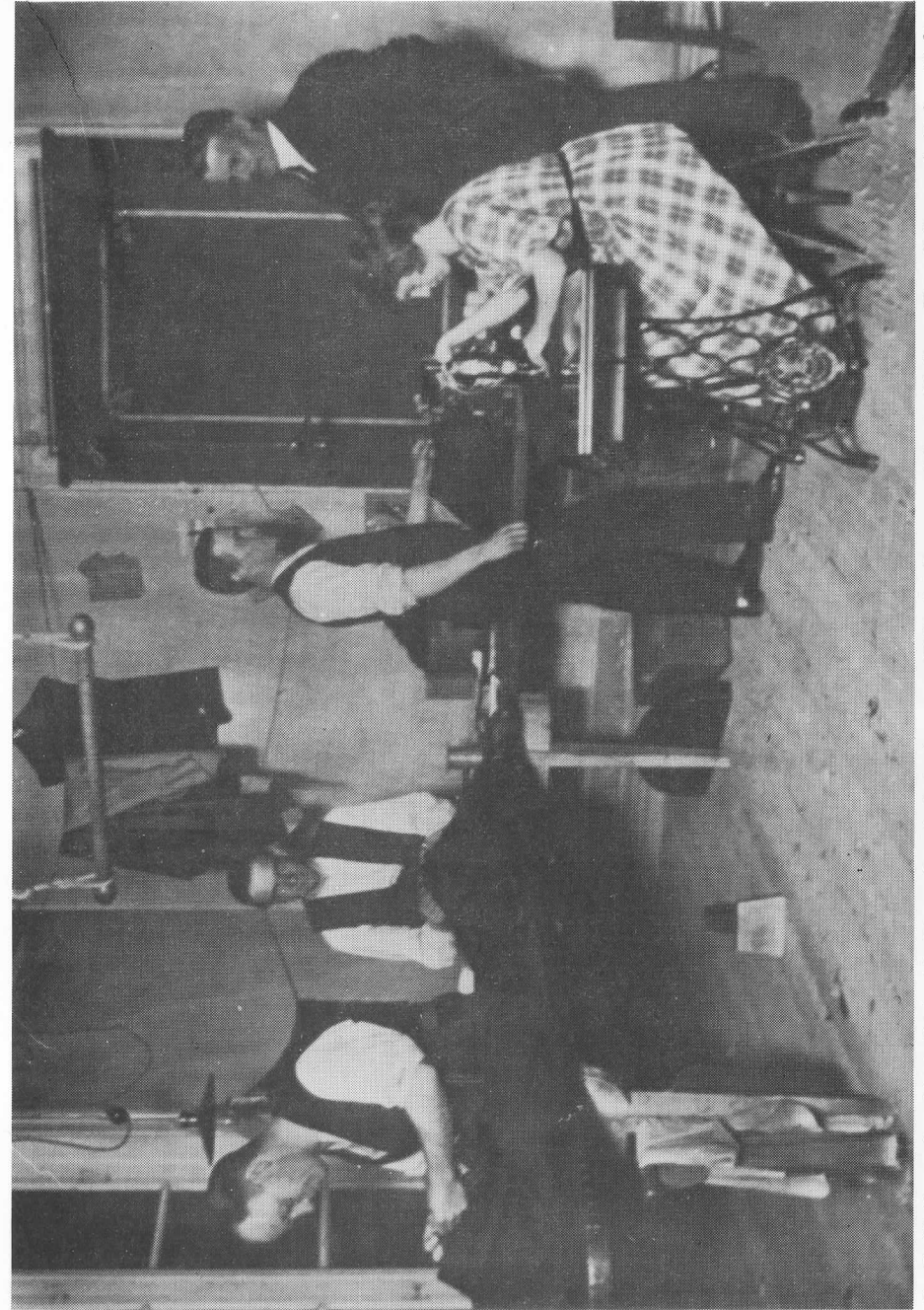
Skrädderirörelsen i Finbo drev Gustaf Nyling tills han år 1915 överlät den på sonen Oskar Nyling. Tomtmarken hade redan i början av 1900-talet friköpts av Gustaf. Oskar Nyling överlät 1928 rörelsen till sonen Martin Nyling, min far, som i början av 1960-talet sålde fastigheten till Finspångs kommun.

I februari 1980 revs Nylinska fastigheten och ett daghem, även det kallat Finbo, byggdes. Att riva det gamla och bygga nytt var det billigaste alternativet.

Gustaf Nyling var alltså min farfars far. Jag är född i Finbo 1921, växte upp där och minns med glädje den vackra trädgården med många fruktträd och bärbuskar. Stora päronträd som gav svalka varma sommardagar, fåglarna som byggde bo i träden och fågelsången tidiga morgnar. Jag minns också de klara astrakanerna vi stoppade i fickan när vi gick till skolan.

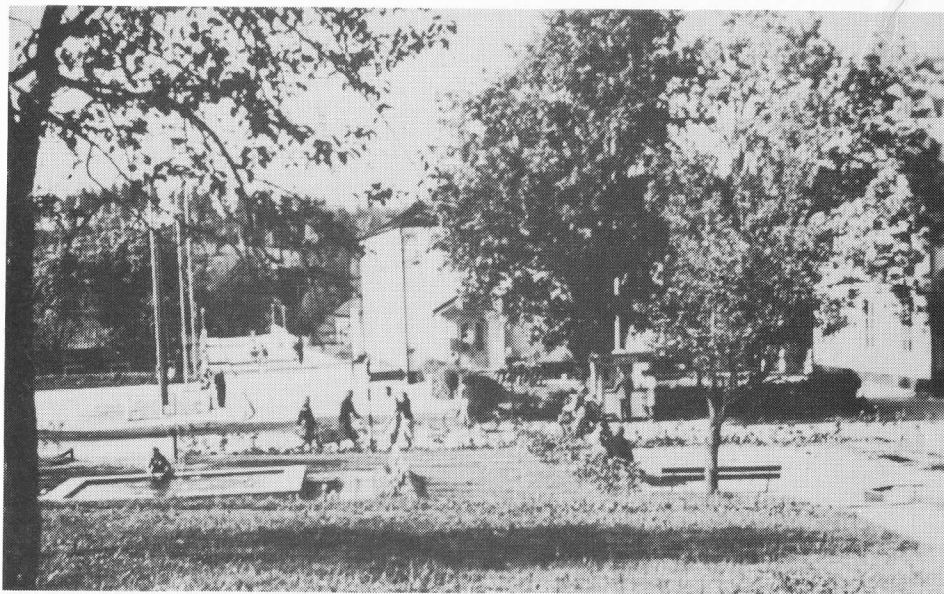
Tyvärr fick jag inte träffa Gustaf. Han hade säkert mycket att berätta om sin väg från fattig torparepojke till, som jag tror, ganska välbeställd skräddaremästare i Finspång.

Finspång i september 1987
Märtha Gustafsson

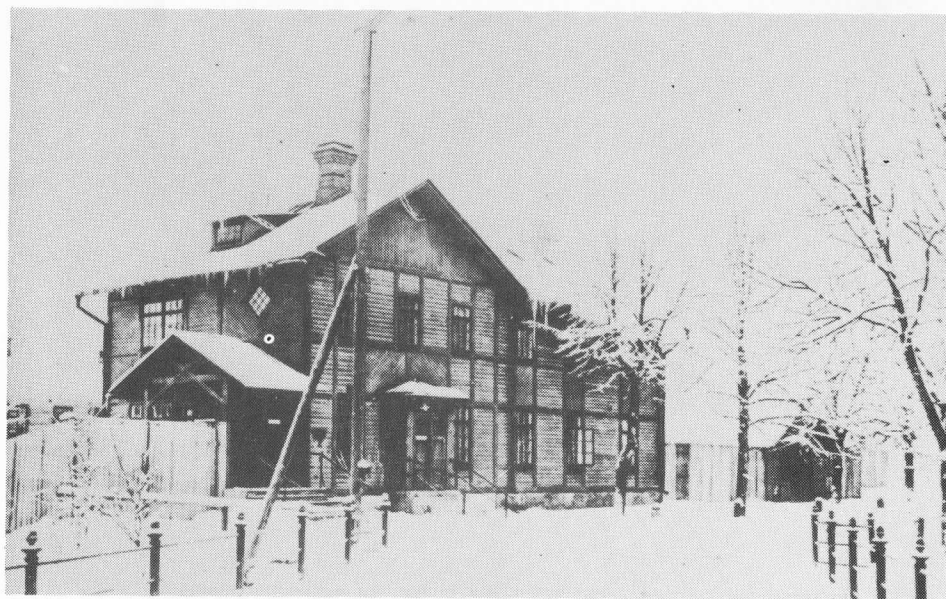

G. O. Nylings skrädderi 1921—22: Fr.v. Gotfrid Andersson, Wilhelm Jansson, Martin Nyling, Tyra Björn och Oskar Nyling

FINSPÅNG FÖRR . . .

Posthuset på 1940-talet

Nordiska Artilleriverkstädernas kontor början av 1900-talet

. . . OCH NU

Klotter och ofog i Auroraparken i början på 1900-talet

Vandalisering och klotter har på sista åren blivit allt vanligare. Verkningarna därav vållar indignation och att rätta till efter all förstörelse medför stort besvär och betydande kostnader. Om orsaken till ofoget råder delade meningar och att förhindra det har visat sig svårt för att inte säga omöjligt.

Man har kanske fått intrycket av, att sådan förstörelse är en ny företeelse, vållad av motigheter, som möter ungdomar i en svår nutid. Men även i äldre tider fanns nog liknande tendenser, även om de ofta var av mera oskyldigt slag, till exempel av typen det på björkstammen inskurna hjärtat med de förälskades initialer. Men även förhållandevis grövre förstörelse finns dokumenterad. Således hade för 80 år sedan, närmare bestämt natten mellan den 7 och 8 maj 1907, i Finspång inträffat en vandalisering, som upprörde de samhällsansvariga. Verkmästaren vid Nordiska Artilleriverkstäderna, ingenjören Knut Theodor Saxenberg, som även hade visst ansvar för vad som tilldrog sig på bruket utanför verkstäderna, ansåg sig böra ingripa.

Tydligen hade klotter och ofog förekommit i Auroraparken under våren, och denna onsdagsmorgon — det var dagen före Kristi Himmelsfärdsdag — fick Saxenberg meddelande om, att en ny fast sittbänk, som på tisdagen sattes upp vid Lugnet, hade förstörts på natten. Han skrev då omedelbart ett upprop med en allvarlig maning till parkanläggningens besökare och påpekade de regler, som borde gälla för ett korrekt uppträdande i parken. Skrivelsen, som är avfattad på ett folieark med Saxenbergs drivna och lättlästa handstil, sattes upp på en anslagstavla vid verkstadsporten, där den säkerligen flitigt lästes och blev de närmaste dagarnas allmänna samtalsämne. Så här var skrivelsen utformad och i stort sett skulle den väl kunna gälla i dag:

Med anledning af, hvad som har passerat under en längre tid och särskildt under förliden natt, göres följande upprop åt dem, som besöka Finspongs parkanläggningar.

Det är förbjudet:

*att å gräsvallarne i onödan upptrampa gångstigar, ty talrika sandgångar äro af ålder inrättade för den stora allmänheten att gå på,
att skada uppsatta varningstaflor,
att onödigtvis åka velociped på isynnerhet de smalare gångarne, hvarest gående personer skola vara fredade mot påkörning,
att flytta bort, sönderbryta eller omkullstjälpa utställda soffor och säten.*

Vidare är det absolut förbjudet, synnerligast med anledning af åverkan å ett i går förfärdigadt, fast säte vid Lugnet, att å soffor, säten och andra föremål af trä medelst knif eller annat eggjärn inskära, respektive inrista, bokstäfver, initialer, kärleksfigurer, krumelurer och andra afbildningar af mer eller mindre anständig eller oanständig (obsцен) art. Sak samma gäller om det myckna ritandet med blyertspenna, röd, svart eller hvit krita, äfvensom färger, på väggarne inuti och utanpå byggnaderna i parkerna, Auroratempolet och Auroramonumentet inbegripna.

Hör du, min vän, om du vill anses vara en slug och välartad menniska, så var god och låt bli sådant ofog! Gå och vistas gärna i parkerna och njut af naturens skönhet, såväl dag som morgon och afton; men låt där varande föremål vara i fred för åverkan!

Skrifvet Finspong d. 8 Maj 1907

K. Th. Saxenberg

I vilken omfattning denna vädjande och detaljrika maning hjälpte är obekant, men man kan väl förmoda att verkningarna var tidsbegränsade, kanske till just den sommaren. Det är känt, att den då 55-årige Saxenberg, var en man med pondus och att hans befattning innebar makt och befogenhet. Hans ord brukade åtlydas både i och utanför verkstäderna. Om detta kunde Per Magnus Liljeqvist (född 1870 och död 1950) berätta på 1930-talet. Denne var tjänsteman vid dåvarande STAL i Finspång men hade i yngre dagar arbetat under Saxenberg, först i spikfabriken, där han stansade klippspik, och senare på "gamla kontoret", och han mindes Saxenberg som en i den tidens anda resonabel och rättvis chef, som var allmänt aktad. Så helt säkert lästes hans aktstycke med respekt och — får man hoppas — åtminstone temporär efterlevnad.

David Eriksson

Med anledning af, hvad som har passerat under en längre tid och särskildt under förliden natt, göres följande upprop åt dem, som besöka Frimorgens parkanläggningar.

Det är förbjudet:

"att å gräsvallarne i nödan upptrampa gångstigar, ty talrika sandgångar äro af äldre invättade för den stora allmänheten, att gå på,"

"att skada uppsatta varningstäplar,"

"att nödigtvis äka velociped på" i synnerhet de smalare gångarne, hvarest gående personer skola vara föredade mot påkörning,"

"att flytta bort, sönderbryta eller omkullstjälpa utställda soffor och säten"

Vidare är det absolut förbjudet, synnerligast med anledning af återkan å ett i går förfädd gadt, fast sate vid Lugnet, att å soffor, säten och å andra föremål af trä medelst knif eller annat eggjärn inskära, respektive inslita, boka, stäpra, initialer, kärleksfigurer, krameturer och andra ofbildningar af mer eller mindre anständigt eller oanständigt (obscen) art. Säk samma gäller om det myckna ritandet med blyertsbenna, röd, svart eller hvit krita, afpruntade färger, på väggarne inuti och utåpå byggnaderna i parkerna. ——— Hör du, min vän,

om du vill anses vara en slug och värlatad människa, så var god och låt bli sådant ofog! Så och vistas gärna i parkerna och njut af naturens skönhet, såväl dag som morgon och afton, men låt där varande föremål vara i fred för återkan!

Så är äro Kurara - Frimorgens d. 8. Maj 1907.
Stämpel och Kuraramonumentet
integrerade K. Th. Saxenberg

Knut Theodor Saxenbergs skrivelse som han satte upp på en anslagstavla vid verkstadsporten.

Högby under krigsåren

Några minnesbilder, sammanställda av
förra socialchefen Lars-Erik Arnell

De senaste somrarnas bruksvandringar har givit oss mycket kunskap men också inspiration att ta vara på minnesbilder och fragment från gångna tider. Speciellt vandringen på Högby blev för mig ett incitament att gräva djupare i minnet.

Med all reservation för minnesfel och tankelapsus ska jag ändå återge en liten del av det Högby som var åren kring andra världskriget, 1936—1947, då jag själv bodde på Högby.

Högby var ett typiskt arbetarkvarter eller utgjordes snarare av flera sådana kvarter. Kärnan i Högby utgjordes — från min utgångspunkt — av de vitrappade husen utefter Vallonvägen och Hyttvägen. På 1930-talet hade kvartersindelningen fått till det så, att huset Vallonvägen 31 fått beteckningen Högby 1, huset Hyttvägen 2 hette Högby 2 och så låg 3:an, 4:an och 5:an i rad utefter Hyttvägen.

Hyttvägen på 1920-talet

Det förtsnämnda huset kallades i folkmun "Långholmen" och kallas väl än i dag så av äldre finspångsbor. Miljön är tämligen oförändrad med den grå klockstapeln, som ringde till gudstjänst i Slottskapellet klockan 09.00, 10.00 och 11.00 varje söndag och vid sällsynta tillfällen även någon vardagskväll till vesper.

Framför Långholmen fanns en kraftig lönnhäck, som bildade fond mot Vallonvägen. Vallonvägens övre del saknade asfalt och intill denna häck låg en gångbro av trä — en trätrottoar. Den fortsatte för övrigt ända bort till "torget" förbi Café Savoy och utgjorde en bra lekplats för det myller av barn som fanns. Trätrottoaren gjorde sin stora nytta däri, att folk på väg till och från torget, lasarettet och Metallverkens port vid Hällestadsbron slapp att vada i lera och smuts under vår och höst.

Vid krigets början förstärktes slaggstensmuren, som omger Metallverken med tagg-trådshinder och där mur saknades uppfördes dubbla trådstaket medf krön av tagg-tråd. Man provade vid något tillfälle att låta vakthundar hålla till mellan staketen, men den förhärskande vaktmetoden bestod i att en ensam infanterist med påsatt bajonett på mausern gick sin bestämda runda timme för timme, dygnet runt.

Metallverken och självfallet även STAL utgjorde för landet krigsviktig industri, som måste skyddas väl. Därför uppfördes under beredskapstiden ett antal militärbaracker runt om i Finspång men framför allt på Högby, där huvudstyrkan var förlagd.

För att skydda Metallverken och STAL från luftanfall uppfördes runtom Finspång luftvärnskydd med plats för Lv-kanon och kulspruta. Två sådana värn förlades till Högby. Man hade en väldigt fin utsikt där uppe över södra Finspång, varifrån anflygningen förväntades. Ett av värnen sprängdes bort, när servicehusen på Högby skulle byggas i mitten på 1970-talet. Det andra värnet finns faktiskt kvar än i dag, även om det fått en fredligare användning såsom uterum för servicehusens hyresgäster. Under detta sprängdes en ammunitionskammare ut. Med litet möda kan man se den än i dag, även om sentida vägbyggande medfört att den till hälften täcks av sprängsten.

De omnämnda militärbarackerna lades alldeles i kanten av berget. De grå militärerna satte en viss prägel på livet på Högby. Till ljuspunkterna för en liten grabb hörde, att man kunde få del av det militära matförrådet om man hade tur. Det hände då och då att en snäll kock delade ut knäckebröd till oss barn, vilket blev ett välkommet tillskott till matordningen i det eljest brödransonerade vardagslivet. Det hände väl då och då också, att mjöl och gryn vandrade den svarta vägen i utbyte mot ett och annat, där ett kvarter brännvin var guld. Men såna affärer fick de vuxna sköta och det ledde till en och annan kärlekshistoria, som rentav så småningom ledde till äkten-skap.

Långholmen bestod av inte mindre än fyra lägenheter i markplanet om vardera ett rum och kök och högst upp på gavlarna fanns järnspiselrum. Alla var bebodda med barnfamiljer. Vatten och avlopp saknades. Friskt vatten hämtades vid pumpen eller snarare tappkranen på baksidan av Långholmen, där även en avloppsbrunn fanns anlagd och där familjerna tömde sina slaskhinkar.

Slaskhink och vedkorg var ett stående inslag bland de vedeldade kökens inventarier liksom dragspelssängen. Per-Anders Fogelström benämner den "fallutten" i sina stockholmsromaner och den har nog spelat en mycket större roll i livet än vad som numera är känt.

Trångboddheten var enorm. Till detta kom att varje arbetarhustru med självaktning strävade efter att ha ett "finrum". Dragspelssängen, som alltså kunde fällas ihop efter användningen och fällas ut vid behov, var behändig på det sättet, att den tog liten plats i hopfällt skick på dagen och kunde döljas under ett skynke. Den kunde också lätt lyftas ut och in i finrummet, om man nu nändes att använda detta för så triviala ting som nattsömn.

Vattentappning och slask delades vid denna pump av Långholmen, Hyttvägen 2 och dåförtiden Hammarvägen 4, även benämnt sjuan. Det sistnämnda huset har i dag adressen Högbyvägen 4. Det hade två lägenheter på nedre planet och två på övre.

Huset Hyttvägen 2 är sedan länge rivet. Det hade en något högre standard än de övriga på det viset, att det innehöll 2 tvårumslägenheter och 2 ettor, de sistnämnda med något, som i nödfall kunde användas som sovplats för en person, en kombinerad klädkammare och garderob. I en av ettorna bodde en trebarnsfamilj, så garderoben behövdes verkligen.

Huset hade ytterligare plusvärden i det att en stor trädgård omramade huset med päron- och äppleträd. En av hyresgästerna hade dessutom sommarstuga på tomten. Den bestod i en utrangerad järnvägsvagn för klass III-passagerare och väckte naturligtvis viss avund.

I början på 1940-talet anlades där en kombinerad tjockgjuten matkällare, som också skulle tjäna som skyddsrum vid flyganfall. Den finns kvar än i dag, men är övertäckt med jord och får väl i sinom tid bli ett intressant arkeologiskt fynd. Nyckeln till hänglåset kan hämtas hos mig . . .

Nästa hus på Hyttvägen hade gatunumret 4, men kallades alltid "trean". Det är Högbys äldsta kvarvarande hus, byggt 1783. Det hade i markplanet sex ett rum och kökslägenheter samt högst upp på gavlarna var sitt järnspiselrum! Vatten och avlopp fanns ute på gården i viss vinkel till nästa hus, Hyttvägen 6, kallat "fyran".

Fyran var, även detta hus, en smula annorlunda. Av någon för mig okänd anledning hade man rustat upp huset med rinnande vatten och avlopp. På nedre planet fanns två pyttesmå tvåor, samma på nästa plan, men högst upp en etta.

Sista huset i raden, "femman", med postadressen Hyttvägen 8, hade vid denna tid närmast karaktären av pensionärsbostäder, bebodd i huvudsak av äldre metallarbetaränkor i små järnspiselrum. För tappvatten och slask hade de en egen pump alldeles vid nuvarande huvudentrén till servicehuset.

Som framgått av det hittillsvarande var boendemiljön inte av högsta klass. Vedeldning var det förhärskade uppvärmningssystemet och det innebar, att stora uthuslängor uppförts som förvaringsutrymmen för allmångods och ribbved. Uppe på gårdstunet såg man ofta metallarbetarna stå på sin fritid, kämpande med sin ribbved, som hemtransporterats från Metallens vedgård.

Somliga uppnådde otroligt mästerskap i vedhuggning medan hustrurna till klena och sjuka arbetare kunde få ta till "kärringsåandet" för sin ved. Det innebar, att hustrun fick vända bågsågen upp och ned, spänna fast den mot marken och mellan knäna samt sedan dra ribbveden mot sågklingan, så att genomsågning skedde. Föga effektivt — men här stod valet mellan den goda stugvärmen och ingen värme alls.

Om något gott ska sägas om dessa uthus så var de i alla fall utmärkta lekplatser för oss barn. På två håll var uthusen försedda med dass. I början av 1930-talet var systemet tämligen primitivt men det förbättrades så småningom och blev förhållandevis effektivt.

Dassen blev ju av naturliga skäl en samlingsplats, där också en del hyss kunde bedrivas. I rationaliseringens tecken ordnades särskilda passager för latrinhämtarna så att de lätt skulle kunna byta ut latrintunnorna. Det hände mer än en gång att företagssamma barn avvaktade i dunklet till dess några av dassen blev besökta av äldre och då passade på att tända på så kallade ryska smällare och gräshoppor, som på grund av dassens konstruktion kunde få avnämarna att tro att världskriget just nått Högbys. Det fanns även så kallade blixtskott, vars stubin kunde prepareras för något längre bränntid, och då hann missdådaren lätt undan den vuxnes raseri, där han störtade ut från dasset med nedhängande hängslen och förfärat ansikte.

Det förekom naturligtvis också andra busstreck i samma anda. Populärt var under höstens mörka kvällar att bland gåingar och prång vakta på de äldre kvinnorna, som bar slask och vatten, och med hjälp av vita lakan spöka vettet ur dem.

Trots allt kan man kanske med försoningens skimmer se på såna busstreck — inget våld utövades och trots allt gick man ju säker på torg och tun.

På tunet framför "trea" fanns någonting, som nu gått evigt förlorat. På några små bergklackar, som gick i dagern, fanns små cirkelrunda gropar, sju eller nio till antalet och knappt tekoppsstora. Ingen av oss fäste någon vikt vid dem och vid byggandet av Högbys anläggningen sprängdes bergklackarna bort.

Den lärde hembygdsforskaren Östen Pettersson — vars syster för övrigt bodde där i många år — hyste tankar om att de kunde vara offergropar från bronsåldern. För denna teori talade såväl antalet som groparnas utseende. De måste ha tillkommit med hjälp av mänsklig hand, men svaret på frågan får vi aldrig.

Tiderna förändras och också omgivningarna. Där nu Högbysvägen går fram, mitt emellan tidigare omnämnt luftvärn och det gula huset, som folkhumorn döpte till "Lilla London", låg vid denna tid en fotbollsplan, cirka två meter under nuvarande vägbank. Den hade knappast några godkända mått, men var älskad av alla ungdomar. Där pågick fotbollsspel från det skolan slutade på eftermiddagen tills efter mörkets inbrott och med all den frenesi ett annars monotont liv kunde frambringa.

Fotbollsplanen blev en samlingspunkt långt utöver det vanliga och sedan en delegation av oss ungar uppvaktat förvaltare Axelsson på Metallverken med begäran om viss hjälp, blev lyckan fullständig den dag, då Axelsson skickade upp en körare med häst och vagn, lastad med målstolpar, ribbor och sågspånssäckar. Sedan målen riggats, ströddes sågspånen ut som linjemarkering, och si! — ungar från snart sagt hela Finspång hade snart invaderat samlingspunkten. I huvudsak kom den att befolkas av all ungdom från Högbys med omgivningar och dit räknades med självklarhet även "Röda Villorna"; men också Bruksgatans och Svälthagens barn hittade dit. Även ett primitivt omklädningsrum riggades men miste sin funktion efter olika sabotage.

Högbysområdet kan sägas ha haft två poler, där Café Savoy låg i norr utefter Vallonvägen och Café Continental utgjorde den södra polen. Savoy upplevde sina glansdagar under torgdagarna då torget vid lasarettet, gamla apoteket och sedemera Perssons sportaffär var välbesökt.

Café Continental kom att bli idrottsfolkets samlingspunkt. Dess bageri hade gott rykte och säkert bidrog detta till den höga besöksfrekvensen.

Hyttvägen hade också detaljhandel i form av Axel Karlssons Eftr. Diversehandel. Den var livligt frekventerad av alla på Högbys där den låg i fastigheten med adress Hyttvägen 10. Hundra meter bort i den Skeppstedtska fastigheten, Per Hörbergs väg 5, fanns även en mjölkaffär i källaren, där mjölk köptes och utminuterades litervis i medhavda mjölkkrukor. Även andra mejeriprodukter såldes. Lite längre in i bergsmassivet fanns gott om vildvuxna fruktträd, som omsorgsfullt plundrades på höstarna av oss ungar.

Det inre vägsystemet på Högby var primitivt och bestod av slingrande grusvägar, varav huvudvägen mot Svälthagen gick fram där "London" nu ligger. Vägen grenade av mot "Röda Villorna" och Dagsverksstugan, den gula eller vita byggnaden till höger, som också utgjorde arbetarbostäder. Till vänster grenade vägen ut och gick förbi en tvättstuga, som användes av folket i "Röda Villorna". En avgrening av vägen gick över Espingsbacken och har motsvarande sträckning i dag.

I övrigt bestod det inre vägsystemet i grusbelagda breda gångar innanför husraderna och hölls i någorlunda gott skick av de boende. De äldre höll på traditionen att grusgångarna skulle krattas till helgen och på detta sätt hölls de snygga åtminstone på söndagarna.

Som barn förstod man kanske inte så mycket av de sociala förhållandena. Fattigdomen var markant och så här i efterhand är det svårt att förstå, att man inte svalt ihjäl under krigsåren. Potatisodling skedde på varje tänkbar fläck, grönsaksodling förekom också i liten skala och karaktäristiskt nog burhölls också kaniner, som matades med gräs och hö. Någon svinhållning tilläts emellertid inte och hade någon gott om fläsk berodde det nog på goda relationer med släkt och vänner på landet, som haft möjligheter till svartabörshandel. Brödet som bakades på rågsikt var oftast svartgrått och hade en markerad degkant i botten och var kanske inte så hälsosamt, som vi gärna föreställer oss i dag, men hungriga och utan valmöjligheter fick vi unga sluka det som bjöds.

Det förekom just inga gårds- eller kvartersfester på Högby. Läget var inte sådant. Det fanns inget överflöd att festa på när många familjeförsörjare låg ute i beredskap och sällan kom hem på permission.

De fester, som ordnades, fick vi själva stå för. Det kunde hända att vi litet självsvaldigt annekterade en eller annan vedbod, där cirkus- eller varieté utlystes till det facila inträdespriset av 2 öre. Vid en lyckad föreställning kunde behållningen bli ända upp till 40 öre, som omedelbart investerades i en gottpåse på Savoy eller i pippikola à 5 öre styck. Marabou hade avbildat en stork som symbol på sitt kolapapper, därav namnet pippikola.

Även om proletariatet levde under knappa villkor fanns det allmänt sett en relativt god sammanhållning, som dock inte bringades i dagen i alla sammanhang. Det fanns också påtagliga skillnader mellan de olika familjerna, något som kunde leda till svåra grannträtor. Dock förekom ingen livsvarig fiendskap mellan familjerna på Högby.

Om man med sociologiska utgångspunkter tittar litet djupare på relationerna, kan man även här finna hierarkier, bildade utifrån arbetarnas yrkeskunskaper och ställning inom olika grupper. I det konglomeratet utgjorde Metallverkens tidskrivare

och kontorister ett manschettproletariat, som stod flera pinnhål över de övriga, något som också återspeglades i klädseln. Medan farfar på söndagsmorgonen stoltserade i nystruket blåställ, var det lika vanligt att de med bättre position kom i kostym med vit skjorta och kanske spatserkäpp.

Inbördes var det framför allt kvinnorna som höll på osynlig rang och värdighet. Att vara förmanshustru var en position i samhället, som man inte gärna cederade. Det vore frestande att gå djupare in i detta, men eftersom det krävs namns nämnande får det anstå till en annan gång. Det ska emellertid med en gång sägas, att i folkskolan såg man väldigt litet av översitteri från barn till föräldrar med bättre ekonomi. Redan då hade jämställdheten skapat sina egna villkor, så att dumdrygheten fick det svårt.

Självklart kom beredskapstid och krig att sätta sin prägel på Högby under dessa år. Husen utrustades med hink och svabbar och även primitiva mässingssprutor med handpump utplacerades. Vindsröjningar anbefalldes och verkställdes. Skrothandlare Johansson från Norrköping hade bråda dagar och fick övernag av skrot och lump vid sina regelbundna raider på Högby. Mörkläggningspapper inpassades och mörkläggningsgardiner sattes upp. Många enrollerades i civilförsvaret och övades i olika uppgifter.

Det byggdes även skyddsrum, som tidigare antytts. Bjälklaget till uthuset med tvättstugan betongförstärktes och fick utgöra närskydd. Ett mera sofistikerat skyddsrum insprängdes i berget under klockstapeln, men det var i första hand avsett för de anställda på Metallverken. Gasmasker utdelades och folket på Högby följde med spånt intresse vad som återgavs i Radiotjänsts sändningar.

Till råga på allt annat elände inträffade de kallaste vintrarna under 1900-talet just under krigsåren 1940—1942 och på Högby liksom på andra platser frös man. Vedbrist rådde och därför fick många familjer stänga av sitt finrum och bo enbart i köket. Det var inte nådigt för en husmor att stiga upp klockan fem för att raka askan ur ungluckan på spisen för att sedan tända upp, så att gubben kunde få sitt morronkaffe, innan han gick till Metallen klockan sex. Sedan skulle skolbarnen ha sin välling och om möjligt medskickas en smörgås till middagsrasten i Ekmanska skolan.

Med få undantag höll sig Högby folk borta från fattigvården. Det hade varit allt för förnedrande om grannen fått veta, att fattigvården stod för fiolerna. Till och med det förhållandet, att vissa barn på Högby hade nästan av nåd och i vart fall efter enskild prövning fått fria böcker till sina studier i kommunala mellanskolan måste hemlighållas för att inte vålla nesa över familjen. Den sociala kontrollen var hård, när man bodde nära inpå varandra. Ej heller behövde barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd ingripa och ett polisbesök var så sällsynt, att endast det värsta måste ha

inträffat för att ett sådant skulle komma till stånd. Mitt i all fattigdomen, som säkert delades lika över hela Finspång, fanns det trots allt stora inslag av idyll.

Många hus och anläggningar från den tiden är borta. Det Högby, som Du i dag skådar ut över, skiljer sig i många hänseenden från det som var alldagligt under krigsåren. Därför är det värdefullt, att kommunen ville satsa på bevarandet och förnyelse av Långholmen och de övriga två vita husen, när servicehusen byggdes. Det skapar en tankens bro mellan dåtid och nutid.

Ett samhälle utan förankring i sin historia är inget bra samhälle. På Högby kan fortfarande en del av samhällshistorien kännas aktuell.

Äldre finspångsbor berättar

Årsskriftens redaktör har intervjuat två äldre finspångsbor om deras liv och uppväxt i Finspång.

Lennart Persson, Auroravägen 11B, berättar:

Jag föddes i Kullerstad år 1915 och kom till Finspång tillsammans med mina föräldrar 1917. Min far var charkuterist i den så kallade "STAL-affären" som låg i källarvåningen på Finspångs slott; på motsatta sidan där slottskapellet nu ligger. 1918 byggdes Nya affärshuset och STAL-affären flyttades dit 1920. Min far jobbade där till 1929 då affären överfördes i privat ägo.

Vår familj bodde först på Brunnsbusvägen sedan, omkring 1918—19, flyttade vi till Östermalmsvägen 1 så min far hade nära till arbetet. 1925 flyttade vi till Auroravägen 7 och 1929 flyttade far och mor tillbaka till Skärblacka i Kullerstads socken.

Jag hade inga syskon men en fosterbror, en dubbelkusin, som mina föräldrar tog hand om när han var två år gammal och moderlös. Vi lekte och hade roligt ihop,

2:a klass i Högbyskolan 1924:

Längst upp t.h. Lennart Persson och längst ned t.h. fröken Anna Öfverberg.

min fosterbror och jag. På somrarna låg vi vid Gron och badade och på vintrarna åkte vi skridskor på Bollplan; den låg där Laval-verkstden nu ligger. Vi åkte också skidor. Från backarna där Ekmanska skolans flyglar nu ligger — de fanns inte då — startade vi härliga turer i utförslopan.

Jag började skolan 1922 och då var den så kallade "Nya bron" över Finspångsån nästan färdig. Staketet var inte klart. Vi skolbarn fick dock lov av rektor Lagerström att gå på bron om vi gick på led och höll varandra i handen. Vi såg hur "Carl Nilsa" stod och svetsade stolparna till staketet.

Jag gick i skolan först fyra år i Högby och sedan två år i Ekmanska skolan. I småskolan var min lärarinna Anna Öfverberg och i folkskolan Brita Carlemo, född Bergholtz. Rektor var Alfred Lagerström. Det gick bra för mig i skolan och jag hade gärna velat fortsätta men det blev ej så.

1929, när mina föräldrar flyttat tillbaka till Skärblacka, bodde jag ensam kvar i Finspång något år. Jag var passpojke på STAL-verksta'n. Min förman hette Einar Björklund. Han var hygglig. Det var han som hjälpte in mig på verksta'n. Jag hade 28 öre i timmen. 32 öre hade jag kommit upp i, när jag blev uppsagd 1932 på grund

STAL-affären i affärshuset omkring 1920:

Fr.v. Gustav Johansson, Gustav Persson, Signe Arvidsson och Agnes Jansson.

av brist på arbete. Sedan fick jag anställning hos en skicklig smidesmästare i Vånga, som hette Augustsson. Jag cyklade dit från Skärblacka, där jag bodde hos mina föräldrar. Det var cirka 6 kilometers väg. Jag fick köpa min första cykel hos Augustsson och "arbeta av" kostnaden. Sedan fick jag 5 kronor i veckan och till slut 7 kronor per vecka samt mat. 1935 dog Augustsson, då fick jag jobb hos en rörfirma i Söderköping under två år. På vintrarna fick jag hålla till hos Augustssons son som övertagit faderns firma. Jag reparerade då cyklar på egen hand.

Värnplikten började 1935—36. Jag kom till flyget i Malmslätt och tjänstgjorde som chaufför. Jag hade tagit körkort 1934. Jag fick ibland flyga med i de öppna Fokkerplanen. Då fick man 5 kronor i riskpengar. Det kallades "flygfemmor". Jag trivdes på Malmslätt.

1936 återvände jag till Finspång och jobbade i en rörfirma till 1938. Sedan blev jag svarvare på STAL och förblev det i 42,5 år. Man fick lära sig yrket på egen hand genom att titta på andra erfarna svarvare. Jag gick på ritkurs och lärde mig matematik på kvällarna i yrkesskolans regi. Jag hade ingenjörerna Östmar och Palmberg som lärare.

1939 blev jag inkallad och kom till Malmslätt. Jag var där i fem veckor. Jag var mest chaufför, körde ambulans bland annat. Sedan fick jag vara hemma till i mars 1940, då nästa inkallelse kom. Jag tjänstgjorde på Malmslätt i 9 månader sedan frikallades jag eftersom STAL gjorde en del viktiga produkter för försvaret.

Jag träffade min fru 1937, vi gifte oss 1939 och fick en liten dotter. Våra främsta fritidsintressen var att göra utflykter på cykel och ha matsäck med. Drömmen var en egen sommarstuga eller ett torp. Vi fick tips om det torp i Ruda vi har nu år 1963. Vi hyrde det 1964—68. Sedan fick vi köpa det. Här har vi lagt ned mycket arbete, intresse och pengar och trivs utomordentligt väl i de vackra omgivningarna. Vi brukar bo i torpet från april till oktober. Det betyder mycket för oss — inte minst nu på gamla dar.

— — — Anna Kalmelid, Hasselbackvägen 2C, berättar:

Jag är född i Finspång 1908. Pappa hette Frans Dahlqvist och mamma Mathilda Dahlqvist. Pappa var infödd finspångare och likaså hans mor, Eva Kristina Jansson. Hennes far var modellsnickare i Finspång.

Vi bodde i gjutmästarebostaden vid Norra gatan. Pappa blev gjutmästare 1911. Jag trivdes bra på Norra gatan och lekte och rasade med alla statarungarna som bodde där. Vi brukade hålla till i Kolhuset, hoppa ner i sågspånen och leka vilda lekar.

Vi blev väldigt smutsiga och blev förbjudna att leka där. Vi lekte också mycket vid den så kallade Luffarkammaren. Det gick järnvägsspår vid Norra gatan. Jag minns att varje höst kom en järnvägsvagn med ytved som skulle lastas av. Några familjer hade köpt den för att hålla varmt i bostaden under vintern. Alla barn på Norra gatan hjälpte till att lassa av och mamma bjöd på saft och bullar. Var man gick i Finspång på den tiden kunde man få åka med statarna som körde förbi. Jag kände nästan alla.

Jag lekte mycket med grannflickan Dagmar Herrmann. Hennes pappa var polis. På vintern åkte vi kälke nerför Kolhusbacken. Jag åkte skidor också, hade ett par långa ljusa skidor, som jag ärvt efter min 15 år äldre bror. Vi var 6 barn i familjen.

Jag började på Högbyskolan vid 7 års ålder. Den var nybyggd då. Min första lärarinna hette Edit Håkansson. Jag beundrade mycket min fröken och tyckte det var roligt att gå i skolan. Bäst tyckte jag om räkning och slöjd. Från början hade jag svårt att lära mig sticka men sedan fick jag a i slöjd.

I tredje klass började jag på Ekmanska skolan. Det blev en stor klass på 35 eller 36 elever. I fjärde klass delades vi upp i tre klasser. Jag kom i en klass med bara flickor. Vår magister hette D. Svahn. Det hade kommit många nya elever till skolan, bland annat många från Lotorp. Från sjätte klass gick jag i blandad klass, alltså både pojkar och flickor. Magister var Svahn.

1921 började jag i den så kallade högre folkskolan för rektor Lagerström. Den varade i två år. Jag slutade 1923 och fick jobb i tidningskiosken vid Gamla torget. Jag hade 45—50 kronor i månaden och måste arbeta vissa söndagar. Kiosken hörde till handelsföreningens affär och jag fick redovisa kassan där. Jag slutade 1925 eftersom jag måste hjälpa mamma, som hade cancer. Min familj hade flyttat till Sjövik 1921 och byggt ett hus där. Min äldste bror gav sig tidigt iväg från hemmet. Han blev gjutare i Södertälje och gick också lägre bergskolan i Falun. 1921 var han arbetslös och kom med hustru och barn till villan i Sjövik och hjälpte till med bygget. Det rädde stor arbetslöshet även i Finspång. Bara tjänstemännen på STAL hade jobb och de fick gå för halva lönen.

Alla ungarlar försvann från Finspång. En del gick "på luffen". Min yngste bror Rudolf fick ett "nödarbete" i Småland. Han — som många andra — ägde ingen ytterrock. Bara grå lurviga tröjor hade man. Min mamma ordnade så att en överrock kunde sys åt honom. Jag gick med i socialdemokratiska ungdomsklubben Frihet och träffade bland annat min blivande man, Ivar där.

Pappa var en strängt upptagen, aktad och mycket anlitad person. Han var med i kommunfullmäktige, förste ordförande i kyrkofullmäktige m.m. och dessutom gjutmästare på STAL. Vid den tiden — 20-talet — måste pappa resa mycket för att få fram godset.

Jag hjälpte min mamma i hemmet ett år men 1926 ville jag absolut till Stockholm. Flera kamrater hade tjänst däruppe och jag var ävertyslysten och ville ut i världen. Jag fick också arbeta hårt hemma. Jag hjälpte inte bara mamma utan också farmor och min syster Karin och hennes tre barn.

Jag kom iväg till Stockholm och blev hembiträde hos en byggnadsingenjör på Rörstrandsgatan. Jag trivdes väldigt bra både med familjen och med livet i Stockholm. En kusin till pappa, som var lokförare, och dennes familj tog hand om mig. De hade barn i samma ålder. Lokförarfrun hjälpte mig att piffa upp mina kläder. Jag tjänade 25 kronor i månaden och hade fritt vivre. Jag tyckte allt var så modernt och lättskött. På Rörstrandsgatan fanns gasspis, badrum, varmt och kallt vatten, tvättstuga. Ja, jag trivdes och fick dessutom massor av brev hemifrån, både från mamma, systrar och svägerskan. Jag brevväxlade också med tre pojkar. En av dem var Ivar.

I januari skrev mamma att hon gått ner mycket i vikt och jag förstod att cancern tagit en vändning till det sämre. Jag måste återvända hem och slutade min tjänst i april 1927.

I förgrunden "Nolavärsgratan"

Nu tog jag hand om hushållet, som bestod av pappa, min yngre bror och min mycket sjuka mamma. Mamma hade fått något fel på magmunnen bland annat och svalt ihjäl. Hon dog i december. Hon var mycket tapper och tålig men allt var omodernt och tungarbetat. Mamma planerade själv sin begravning i detalj. Hon var djupt religiös och inte rädd för att dö.

Efter mammas död fortsatte jag att sköta hushållet. 1928 förlovade jag mig med Ivar och vi gifte oss 1929. Förts fick jag två barn och sedan 1939, 1940 och 1949 de tre övriga. Jag var hemmafru ända till jag var 52 eller 54 år. Då blev jag hemsamarit och barnpassare till sjuka barn.

Vid giftermålet bodde jag och Ivar på övre våningen i Sjöviksvillan. Sedan bytte vi med pappa och fick lägenheten på nedre botten. Vatten och avlopp fick vi 1938.

Pappa var sällan hemma, när vi var barn och unga. Han hade mängder av uppdrag, var en trevlig sällskapsmänniska med stort umgänge. Han var också fackligt engagerad, ordförande i gjutmästareförbundet och i verkmästareföreningen. När han var hemma var han sträng och ville ha passning. Maten skulle stå på bordet vid bestämda klockslag. Det var mamma som svarade för allt ekonomi, barnuppfostran, hushåll. Hon hade gått och lärt sig sy, ville egentligen bli sömmerska men det blev ingenting av med det.

Jag är lik min pappa till sättet och min mamma till utseendet. Liksom pappa tycker jag om föreningsliv. Jag har varit aktiv inom socialdemokratiska kvinnoklubben sedan 1933 och med i kooperativa kvinnogillet sedan 1941. Fortfarande är vi med i föreningar, Ivar och jag, bland annat i De synskadades förening. Vi håller oss aktiva och är intresserade av allt som händer. Det är bra att hålla sig igång när man är gammal och barnen flugit ur boet.

Medlemmar 1987

Abenius Erik
Abrahamsson Olov
Adolfsson Lisette
Agerberg Kjell
Ahlberg Aulis
Ahlidin Gerd
Ahrbom-Cederberg Inga
Ainerfors Gösta
Alm Gertrud
Andersson Berit o. Hans
Andersson Birger
Andersson Bodil
Andersson Henry
Andersson Inez
Andersson Irene
Andersson Karl-Ragnar
Andersson Kerstin
Andersson Margit
Andersson Monica
Andersson Nils
Andersson Olle
Andersson Sven-Erik
Andersson Torsten
Andersson Ulf, Lotorp
Andersson Ulf, Enköping
André Elisabeth
Ardmarr Britt
Arthursson Birger
Arfvedsson Isidor
Arvidsson Sven
Asklöf Britt-Marie
Axelsson Sonja o. Axel
Backman Carin
Baggman Monica o. Leif
Bard Arne
Bek Knud
Bergsten Ingrid
Bergsten Karl-Erik
Bergström Göran
Bertne Sten
Billermark Ove
Björk Ellen
Björk Holger
Björnelf Elisabeth
Blomberg Lars
Blomgren Irene
Bodling Christer
Brandin Åke
Brevitz Ingeborg
Bäck Rosa
Carlinger Svea o. Thomas
Carsbrant Bo
Cassel Mats
Cederulf, Lars

Christensen Elsa
Cnattingius Nanna
Dahlin Åke
Dahlstedt Anna-Lena
Danielsson Dagmar
Danielsson Sven
Edin Enar
Edqvist Blommor
Edqvist Gustav
Edqvist Ragnar
Ekberg Bertil
Ekberg Siv
Ekbohm Naima
Ekelund Lotty
Ekelund Märta
Ekelund Wivianne
o. Magnus Lorentz
Ekholm Ingrid
Ek-Johansson Elsa Christina
Eklöv Anna-Lisa o. Evald
Ekström Hans-Erik
Ellmark Lars
Eloff Sonja
Engberg Marianne
Engström Carl
Engvall Henning
Erichsen Roy
Ericsson Bror
Eriksson Börje
Eriksson Ebba o. Evert
Eriksson David
Eriksson Ellen
Eriksson Elvi
Eriksson Göran
Ericsson Inga
Eriksson Leif V
Eriksson Stig
Eriksson Sven
Eriksson Sölve
Eriksson Ulla
Erstorps Grus AB
Eskilsson Lars-Erik
Elmberg Eva
Finspångs Bibliotek
Finspångs Golvsliperi
Finspångs Rör AB
Folkesson Ulf
Folkestad Ingegärd o. Gösta
Forslund Gösta
Fransson Helge
Franzén Millrid
Freij Marianne
Friman Harry
Friman-Bergström Nina

Fröberg Rolf
Fröberg Stig
Fält Sören
Gardell Gunvor
Gerward Ingrid
Gröndahl Hasse
Grönqvist Greta
Gunnarsson Birgitta o. Sven
Gustafsson Annie
Gustafsson Wallace
Gustavsson Brita
Gustavsson Folke
Gustavsson Gunilla
Gustavsson Gunnar
Gustavsson Inger
Gustavsson Ingvar
Gustavsson Märtha
Gustavsson Nils-Inge
Gustavsson Olof
Gustavsson Sigurd
Gustavson Vetsera
Göransson Nils
Göthberg Oskar
Hagstedt Ann-Britt
Hagström Ulla o. Britta
Hallvik Gunnel
Hedén Gösta T:son
Hedman Elin
Hellerstedt Svea
Henell Folke
Hertin Birgitta
Hildemar Stig
Hillbom Lars
Hjertqvist Ulla
Holm Viola
Holmgren Gösta
Holmlund Erling
Håkansson Evy
Härdin Carl
Höglund Margareta
Ingvarsson Christina
Isaksen Guri
Isaksson Börje
Isaksson Per
Jansson Iris
Jansson Kristina
Jansson Per-Ola
Jarme Gösta
Joelsson Jan Ivar
Johannesson Leif
Johansson Elis
Johansson Henry
Johansson Karl Daniel
Johansson Kerstin

Johansson Lars Olov
 Johansson Maud
 Johansson Ragnar
 Johansson Rune
 Johansson Stig
 Johnsson Gustav
 Johnsson John
 Jonasson Irène
 Jonsson Astrid
 Jonsson Rune
 Juslin Lasse
 Jönsson Madeleine
 Kalmelid Ivar
 Kanon-Thorén Marianne
 Karlberg Ivar
 Karlsfeldt Viola
 Carlsson Anna-Lisa
 Karlsson Birgitta
 Carlsson Carin o. Henry
 Carlsson Eivor
 Carlsson Gerd
 Carlsson Gunnar
 Carlsson Gustav
 Carlsson Hans-Gösta
 Karlsson Ingegerd o. Evert
 Karlsson Kerstin o. Åke
 Carlsson Orvar
 Karlsson Stig
 Carlsson Sven-Olof
 Karlsson Viola
 Carlsson Östen
 Carlzon Sven
 Karlström Brita
 Karnros Olov
 Kernby Arne
 Kinnander Anita
 Kjellgren Karin
 Kjellgren-Stålhammar Birgitta
 Klevefalk Lars
 Kolsberg Gudrun
 Krysander Eva
 Kyrklund Kristina
 Lagergren Evy
 Landén Rune
 Larsen Guri
 Larsson Carl-Erik
 Larsson Jenny
 Larsson Per-Erik
 Larsson Åke
 Levén Olof
 Lif Svea
 Liljequist Bertil
 Lindberg Ebba
 Lindén Sylvia
 Lindgren Britta
 Lindholm Gösta
 Lindström Adela
 Lindström Anita

Lindström Margareta
 Lindvall Arild
 Lindvall Göran
 Lindvall Runo
 Lindvall Torild
 Lindwall Gittan o. Reine
 Ljungberg Ulla
 Ljungberg Ragnhild
 Lundblad Barbro
 Lundell Elisabeth o. Sören
 Lundgren Bo
 Lundin Inga-Lill
 Lundström Bengt
 Lönnberg Bo
 Lönnberg Gunnar
 Magnusson Bengt
 Magnusson Bertil
 Magnusson Gunnar
 Mahlviker Guy
 Mehrhagen Gösta
 Melvinger Arne
 Melvinger Margit
 Moberg Bengt
 Molander Göran
 Mondschein Leo M J
 Månsson Siv o. Sven
 Niklason Agnes
 Nilsson Anna-Kaisa
 Nilsson Birgitta
 Nilsson Britta
 Nilsson Evy
 Nilsson Inga
 Nilsson Inger
 Nilsson Ingrid
 Nilsson Karl-Erik
 Nilsson Nils-Åke
 Nilsson Rolf
 Niss Sandström Greta
 Nissen Ulla
 Nordén Linnéa
 Nordin Marianne
 Nordin Sven-Erik
 Norrköpings Stadsbibliotek
 Norstad Tore
 Nyman Bengt
 N. Ö. K.
 Ohlsson Alf
 Ohlsson Leif
 Ohlsson Mary
 Olander Ann-Mari
 Olér Kerstin
 Olofsson Berith
 Olsson Bror
 Olsson Curt
 Olsson Gunilla
 Olsson Siv
 Orre Björn
 Oskarsson Aron

Oscarsson Elisabeth
 Ottosson Olle
 Ovelius Monica
 Peltoniemi Pasi
 Persson Harry
 Persson Gunnar
 Persson Ingrid
 Persson Lennart, Finspång
 Persson Lennart, Lotorp
 Persson Maj-Lis
 Persson Paul
 Persson Rita o. Birger
 Persson Rune
 Persson Sven-Erik
 Petersson Gösta
 Petersson Rolf
 Petterson Christer
 Pettersson Gunnar
 Pettersson Göran
 Pettersson Ingeborg
 Pettersson Karin
 Pettersson Sten
 Pettersson Sven
 Philipsson Sten-Inge
 Pirslin Marie o. Placid
 Qvarfordt Bertil
 Qvarfordt Herbert
 Racksäter Hans
 Rahm Karin
 Rahm Maria
 Ramsten Erik
 Ramsten Lars
 Ray Mikael
 Regnell Charlotta
 Rehnberg Sonja
 Remning Ingrid
 Rendahl Göran
 Risinggård Börje
 Rodell Carl-Arne
 Roos Inger
 Ross Dagmar
 Sahlén Astrid o. Lars
 Samuelsson Lilly
 Sandström Hans
 Scherlin Brita
 Schilling Birgit o. Stig
 Segerborg Gunnar
 Simmonds Elisabeth
 Sjöblom A-S o. K-E
 Sjöstrand Gunnar
 Sjöström Ingrid
 Sjöström Kjell
 Skoglund Bengt
 Skoglund Stig
 Skoglund-Vinell Brita
 Sköld Anders
 Sonhem Svea
 Spjuth Kurt

Staaf Ingemar
 Stockberg Ellen
 Strand Gunborg
 Strand Torsten
 Strid Rosy o. Hilding
 Ståhlberg Olof
 Stålhammar John
 Sundén Karl-Gösta
 Sundqvist Klas
 Svensson Anna-Greta
 Svensson Björn B
 Svensson Ellen
 Swenson Gun o. Arne
 Svensson Margareta
 Svensson Olle
 Svensson Olof
 Svensson Will
 Svenvik Urban

Swidén Gösta
 Syse Bent
 Tell Hans
 Tell Johan
 Tell Stig
 Telleskog Elsy o. Rune
 Teryd Ingrid
 Thelander Carl
 Thyr Gunnel
 Torenfalt David
 Torstenfelt Kerstin
 Wall Karin
 Wedin Ulf
 Weidell Sten
 Wenner Kurt
 Werner Harald
 Westblad Anna
 Westlund Bengt

Westlund Edvin
 Wickström Bengt
 Wihlmark Erika
 Wihlmark-Torheim Ingrid
 Wiklund Kent
 Wårdell Göran
 Yderfors Johan
 Yderfors Åke
 Zetterdahl Inga o. Paul
 Zäll Ragnar
 Åhlström Ivan
 Åkesson Jonas
 Åstrand Rune
 Öhrn Ingemar
 Öjring Christer
 Örberg Manne
 Österlund Helmer